

Poř. č. 15/2003

Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů ke vztahu ustanovení § 250 odst. 1 a § 250a odst. 1 a § 250b odst. 1 trestního zákona

Ustanovení o trestném činu pojistného podvodu podle § 250a trestního zákona a ustanovení o trestném činu úvěrového podvodu podle § 250b trestního zákona se při konkurenci s ustanovením § 250 trestního zákona o trestném činu podvodu v rámci právního posouzení jednoho a téhož skutku (jednání) pachatele použijí přednostně (a to jak ve vztahu k základní, tak i kvalifikovaným skutkovým podstatám zmíněných trestných činů). Naplňuje-li tedy jednání pachatele znaky skutkových podstat obou těchto trestných činů, posoudí se jen podle ustanovení upravujícího některou z těchto dvou skutkových podstat a nikoli podle ustanovení § 250 trestního zákona o trestném činu podvodu podle § 250 trestního zákona.

Dopisem náměstka nejvyšší státní zástupkyně ze dne 1.8.2001 učinilo Nejvyšší státní zastupitelství vůči Nejvyššímu soudu ČR podnět k postupu podle tehdy platného § 30 odst. 2 zákona č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, jehož výsledkem mělo být vydání sjednocujícího stanoviska k posuzování vztahu ustanovení § 250a tr. zák. o trestném činu pojistného podvodu a ustanovení § 250b odst. 1 tr. zák. o trestném činu úvěrového podvodu ve vztahu k ustanovení § 250 odst. 1 tr. zák. o trestném činu podvodu. Navrhovalo, aby Nejvyšší soud zaujal stanovisko, že obě ustanovení o těchto zvláštních formách podvodného jednání jsou ustanoveními subsidiárními, tedy - naplňuje-li jednání pachatele znaky skutkových podstat obou těchto trestných činů, posoudí se jen podle skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák. Důvodem byly zjištěné rozdíly v rozhodovací praxi senátů Nejvyššího soudu při posuzování trestného činu úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák., pokud posuzovaly jednání spáchané před 1.1.1998, spočívající v podvodném vylákání bankovního úvěru se škodou velkého rozsahu, o kterém soud rozhodoval za účinnosti novely trestního zákona provedené zák. č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Jeden senát Nejvyššího soudu totiž v usnesení ze dne 29.6.2000 sp. zn. 9 Tz 98/2000 vyslovil, že takové jednání je nutno kvalifikovat jako trestný čin úvěrového podvodu podle § 250b odst. 1, 5 tr. zák. ve znění cit. novely, protože toto ustanovení je z hlediska § 16 odst. 1 tr. zák. pro pachatele příznivější než ustanovení § 250 odst.

1, 4 tr. zák. o trestném činu podvodu, neboť posléze uvedené ustanovení je obsaženo v ustanovení § 62 odst. 1 tr. zák. se zpřísněnými podmínkami pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Shodný právní názor zaujal i Vrchní soud v Olomouci v rozsudku ze dne 2.11.1999 sp. zn. 2 To 122/99, když dospěl k závěru, že znak skutkové podstaty trestného činu úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. „při sjednání úvěrové smlouvy uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí“ je speciální formou podvodného jednání ve vztahu k ustanovení § 250 odst. 1 tr. zák.

Jiný senát Nejvyššího soudu v rozsudku ze dne 24.1.2001 sp. zn. 8 Tz 297/2000 vyslovil názor, podle něhož aplikace ustanovení § 16 odst. 1 tr. zák. nepřichází v těchto případech vůbec v úvahu. Jestliže pachatel před 1.1.1998 vylákal od bankovního ústavu za předstírání nepravdivých skutečností úvěr a jeho nesplacením způsobil škodu velkého rozsahu, přičemž měl od počátku v úmyslu finanční prostředky nevrátit a způsobit tak škodu na cizím majetku, je jeho jednání i za účinnosti zák. č. 253/1997 Sb. nutno posoudit jako trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, 4 tr. zák. Při porovnání znaků skutkových podstat dospěl k závěru, že pro trestný čin podvodu je charakteristické způsobení škody na cizím majetku, a to již v základní skutkové podstatě (odstavci 1). Naproti tomu pro naplnění znaků základních skutkových podstat tr. činu podle § 250b tr. zák. není třeba, aby škoda vůbec vznikla. I za účinnosti tohoto ustanovení zůstává součástí trestního zákona i ustanovení § 250 tr. zák., podle něhož se nadále postihuje jednání těch pachatelů, kteří ke škodě cizího majetku sebe nebo jiné obohatí mj. tím, že uvedou někoho v omyl, a způsobí tak na cizím majetku škodu. Proto bylo-li prokázáno naplnění znaků trestného činu podle § 250 tr. zák. i z hlediska subjektivní stránky pachatele (úmysl způsobit škodu), jedná se o trestný čin podvodu podle tohoto ustanovení. Stejný právní názor zaujal i Vrchní soud v Olomouci v usnesení sp. zn. 1 To 25/99 ze dne 18.3.1999.¹

Tento problém je podle poznatků Nejvyššího státního zastupitelství stále aktuální, a to nejen proto, že se mohou ještě i dnes vyskytnout případy obdobného jednání z doby před 1.1.1998, ale že i u jednání spáchaných po tomto datu (tedy již za účinnosti ustanovení § 250b tr. zák.), stále přetrvává pochybnost, podle kterého z obou ustanovení taková jednání posuzovat.

V podnětu adresovanému Nejvyššímu soudu zaujalo Nejvyšší státní zastupitelství ohledně vztahu speciality či subsidiarity ustanovení § 250 a § 250b tr. zák. (podobně i pokud jde o vztah ustanovení § 250 tr. zák. k tr. činu pojistného podvodu podle § 250a tr. zák.) názor, že speciálním ustanovením je ustanovení § 250 tr. zák. Opíral se o to, že z pohledu právní teorie konstrukce ustanovení o trestných činech podvodu podle § 250 tr. zák. na straně jedné a trestných činů pojistného podvodu podle § 250a tr. zák. a úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. na straně druhé obrácenému pojetí, uplatňovanému v literatuře,² tak jednoznačně

¹ Touto problematikou se zabýval též Ústavní soud v nálezu ze dne 22.1.2001 sp. zn. IV. ÚS 152/2000, aniž by však vzájemný vztah obou ustanovení trestního zákona výslovně řešil.

² Komentář k trestnímu zákonu označuje ustanovení o tr. činu úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. za speciální ve vztahu k tr. činu podvodu podle § 250 tr. zák. Stejný názor vyslovuje i pro případ trestného činu pojistného podvodu podle § 250a tr. zák. (viz Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon, Komentář, C.H.Beck, 3. vydání 1998, str. 1168: „Jednočinný souběh s trestným činem podvodu podle § 250 tr. zák. je vyloučen, neboť trestný čin úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. je ve vztahu speciality k tomuto

nevyhovuje. Má-li být znakem speciální skutkové podstaty mj. to, že vždy musí obsahovat též znaky toho ustanovení, jež je ve vztahu k němu ustanovením širším, obecnějším, není v případě trestných činů podle § 250a a § 250b tr. zák. tato podmínka splněna.³ Ustanovení § 250 tr. zák. však vyžaduje již v základní skutkové podstatě jako nezbytnou podmínku trestnosti úmysl způsobit takovým jednáním škodu na cizím majetku, která v základních skutkových podstatách obou zmíněných trestných činů není obsažena. Proto Nejvyšší státní zastupitelství v podnětu tvrdilo, že speciálním vůči oběma citovaným ustanovením § 250a a § 250b tr. zák. je ustanovení o trestném činu podvodu podle § 250 tr. zák.⁴ a argumentovalo tím, že ustanovení o trestném činu podvodu podle § 250 tr. zák. je sice obecným ustanovením, postihujícím velké množství různých podvodných jednání, nicméně v poměru k jednáním, popsáním v ustanovení § 250b tr. zák. (stejně i v § 250a tr. zák.) je ustanovením speciálním proto, že důležitý je vedle obecné charakteristiky každé z těchto skutkových podstat zejména jejich vzájemný poměr. V rámci něj pro dané řešené vztahy (tedy pro postih podvodných jednání v případě poskytování úvěrů, dotací a subvencí a v oblasti pojišťovnictví) byla citovanou novelou do trestního zákona vložena ustanovení, umožňující rozšířit trestní represi o dosud beztrestná jednání, nikoli zúžit, omezit v určité oblasti represi jen na některé jeho vybrané formy nebo ji omezit v určitých směrech.⁵ Při takto chápaném pojetí bylo zdůrazněno hledisko doplňující, subsidiární funkce ustanovení § 250b tr. zák. (a taktéž § 250a tr. zák.), které není speciálním ustanovením, za jaké je označuje sama důvodová zpráva,⁶ omezujícím trestnost podvodných jednání v některých vybraných

trestnému činu.“ Tamtéž, str. 1161, stejná formulace k trestnému činu pojistného podvodu podle § 250a tr. zák.).

³ Blíže ke vztahu trestných činů v poměru subsidiarity a speciality viz např. Solnař, V., *Systém československého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti*, Academia Praha 1972, str. 330.

⁴ Jestliže by ustanovení o trestném činu pojistného podvodu podle § 250a tr. zák. a trestném činu úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. byla uznána za subsidiární k § 250 tr. zák. o trestném činu podvodu, řeší se tím i problematika použití ustanovení § 16 odst. 1 tr. zák. v těchto případech. Neboť pak se ustanovení § 16 odst. 1 tr. zák. zde nemůže uplatnit (jak uvádí i senát Nejvyššího soudu ve zmiňovaném rozsudku ze dne 24.1.2001 sp. zn. 8 Tz 297/2000).

⁵ Argumentace vycházela z těchto zásad: Ustanovení o trestném činu podvodu podle § 250 tr. zák. je zde ve vztahu k § 250b tr. zák. v poměru speciality. Tento poměr speciality je však v naznačeném pojetí nutno chápat konkrétně, pro taková jednání, která jsou popsána v ustanovení o úvěrovém podvodu. Tedy pro případ, že pachatel při sjednávání úvěrové smlouvy či v žádosti o poskytnutí subvence nebo dotace uvede nepravdivé nebo hrubě zkresené údaje nebo podstatné údaje zamlčí právě proto, aby tímto způsobem úvěr získal *a již v té době jedná v úmyslu jej nezaplátit, tedy způsobit tím škodu na cizím majetku*. Takto chápáno (jinak obecně) ustanovení o trestném činu podvodu podle § 250 tr. zák., zahrnující početné a různorodé formy jednání, namířených proti cizímu majetku, je pro tento případ ustanovením speciálním, neboť pro jednání popsána v ustanovení § 250b tr. zák., která lze pod něj rovněž zařadit, vyžaduje splnění dalšího znaku – existenci onoho úmyslu způsobit škodu na cizím majetku. Ustanovení § 250b je v poměru k trestnému činu podvodu ustanovením subsidiárním, protože znaky trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák., obecně zahrnující větší počet možných podvodných jednání, avšak co do šíře trestnosti omezené v důsledku existence požadovaného úmyslu, jsou v ustanovení § 250b tr. zák. doplněny o znaky, rozšiřující trestní represi na podvodná jednání spáchaná i bez tohoto úmyslu, současně však ji omezující jen na podvodná jednání, spočívající v uvádění nepravdivých údajů či zamlčení podstatných údajů v žádostech o poskytnutí úvěru či dotace nebo subvence.

⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 253/1997 Sb. k těmto ustanovením říká: „Doplněním ustanovení o trestném činu podvodu se sleduje rozšíření trestního postihu na další formy podvodného jednání, které sice je trestné již podle stávající právní úpravy, ale zpravidla se nedokáže. Stávající skutková podstata trestného činu podvodu totiž vyžaduje, aby pachatel měl podvodný úmysl již v době, kdy začne naplňovat objektivní stránku tohoto trestného činu. Pokud např. úmysl "podvést" získá až v průběhu takového jednání nebo

případech, ale jehož účelem je naopak rozšířit trestnost *některých jinak beztrestných podvodných jednání* na zcela konkrétní, vybrané případy. Právě a jen v tomto rozsahu jsou obě ustanovení „speciální“, tzn. užší než skutková podstata tr. činu podvodu. Obě ustanovení (o úvěrovém a o pojistném podvodu) pak dopadají samozřejmě jak na případy, kdy tento úmysl, požadovaný v ustanovení § 250 tr. zák., u pachatele vůbec není dán, stejně jako na případy, kdy tento úmysl nelze prokázat, budou-li ostatní jejich znaky naplněny.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky projednalo návrh stanoviska pod sp. zn. Tpjn 307/2001 na svém zasedání dne 25.9.2003. Návrh právní věty stanoviska zněl: „Ustanovení o trestném činu úvěrového podvodu podle 250b odst. 1 tr. zák. je ve vztahu k ustanovení 250 odst. 1 tr. zák. o trestném činu podvodu ustanovením subsidiárním. Naplňuje-li tedy jednání pachatele znaky skutkových podstat obou těchto trestných činů, posoudí se jen podle skutkové podstaty trestného činu podvodu podle 250 tr. zák.“. V odůvodnění se zejména zdůrazňovalo, že porovnáním skutkových podstat trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. a trestného činu úvěrového podvodu podle § 250b odst. 1 tr. zák. lze zjistit, že každá z nich obsahuje znaky, které druhá neobsahuje a jsou tak v

dodatečně (např. rozhodne se úvěr použít bez souhlasu věřitele na zcela jiný účel), uvedeného trestného činu se nedopustí, ačkoliv výsledek a subjektivní vztah pachatele k němu je stejný.

Navrhuje se doplnit hlavu devátou zvláštní části trestního zákona o novou skutkovou podstavu trestného činu pojistného podvodu. Důvodem není jen skutečnost, že zejména pojištění majetku je v poslední době zneužíváno k protiprávnímu získání pojistného plnění. Ukazuje se, že k postihu všech forem protiprávního jednání nedostačuje "obecná" skutková podstata trestného činu podvodu podle § 250, která zahrnuje pouze jednání, kde již vznikla majetková újma. Ne všechny případy, kdy se pachatel dopouští jednání, které k podvodnému obohacení teprve směřuje, lze postihnout jako vývojová stadia trestného činu podvodu.

Nejen v zájmu pojišťoven, které nesou riziko vyplývající z povahy pojištění, ale i v zájmu těch, na které míra tohoto rizika v podobě výše pojistného dopadá, a v zájmu ochrany majetku a zdraví před jeho úmyslným poškozováním je odůvodněn požadavek, aby jako dokonáný trestný čin bylo postihováno samotné úmyslné způsobení následku, charakteristického pro pojistnou událost. I v tomto případě bude třeba, aby uvedený následek byl pachatelem způsoben úmyslně (§ 3 odst. 3), a to buď ve formě úmyslu přímého nebo nepřímého (§ 4). Bude tedy třeba dokázat, že pachatel věděl, že vzniklý následek má znaky pojistné události a tento následek chtěl způsobit, nebo věděl, že jej může způsobit, a pro případ že se tak stane, s tím byl srozuměn. Trestnost takového jednání nebude naopak podmíněna tím, že pachatel jím úmyslně způsobenou pojistnou událost pojišťovně již oznámil v úmyslu protiprávně získat pojistné plnění, nebo dokonce takové plnění získal.

Ze stejných důvodů se navrhuje jako dokonáný trestný čin postihovat jednání, kde pojistná událost vznikne nikoliv jako důsledek úmyslného jednání pachatele, ale ten jen vzniklé situace využije v tom směru, že vzniklý stav udržuje v úmyslu zvýšit vzniklou škodu. Pro posouzení trestní odpovědnosti již není rozhodné, zda pachatelem zamýšlený následek skutečně nastane.

Obdobně jako tomu je u skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 250 se navrhuje přísněji postihovat případy, kdy pachatel pojistným podvodem způsobí vyšší škodu nebo způsobí jiný závažný následek.

Pojistný podvod je vůči trestnému činu podvodu podle § 250 v poměru speciality, a z tohoto důvodu není důvodu v základní i kvalifikované skutkové podstatě volit odlišné trestní sazby.

Mezi trestné činy proti majetku se zařazuje zvláštní skutková podstata trestného činu podvodu postihující podvodná jednání v úvěrové oblasti. Ne ve všech případech lze podle stávající skutkové podstaty trestného činu podle § 250 postihovat jednání spočívající v uvedení nepravdivých údajů v rámci jednání o uzavření smlouvy o poskytnutí úvěru (a obdobně i dotace nebo subvence), a tím spíše případy, kdy pachatel již poskytnutý úvěr použije na jiný než sjednaný účel. Přitom taková jednání výrazně poškozují banky a slouží k získání neoprávněné majetkové výhody toho, kdo se takového činu dopustí. K vyloučení trestního postihu v případech, kdy s ohledem na výši úvěru je nebezpečnost činu nepatrná, se obdobně jako u jiných majetkových deliktů stanoví minimální hodnota předmětu útoku. Trestní sazby navržené skutkové podstaty korespondují sазbám uvedeným v § 250 postihujícího obdobně jednání.“.

některých znacích oproti druhému širší a v některých znacích užší. Skutková podstata podvodu podle § 250 tr. zák. obsahuje oproti úvěrovému podvodu znaky předpokládající, že pachatel podvodným jednáním způsobí škodu na cizím majetku a že sebe nebo jiného obohatí. Na druhé straně ustanovení § 250b tr. zák. je užší v tom, že okolnosti, za nichž může být čin spáchán omezuje jen sjednávání úvěrové smlouvy či žádost o poskytnutí subvence nebo dotace. Podstatné je, že oba tyto trestné činy jsou zařazeny mezi trestné činy proti majetku, tedy trestné činy určené na ochranu týchž zájmů. Přitom však typickým znakem skutkových podstat určujícím povahu a typovou nebezpečnost nejvýznamnějších trestných činů proti majetku, jakými jsou trestné činy podvodu podle § 250 tr. zák., krádeže podle § 247 odst. 1 tr. zák. a zpronevěry podle § 248 odst. 1 tr. zák., je znak způsobení škody na majetku. V případě skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. je dalším znakem záměr pachatele sebe nebo jiného podvodným jednáním obohatit. To jsou znaky, které jsou pro vystižení stupně společenské nebezpečnosti jednání pachatele, který svým skutkem naplní znaky obou posuzovaných trestných činů, podstatně významnější než skutečnost, že pachatel se činu dopustil vůči bance při sjednávání úvěrové smlouvy. V obecné rovině je podstatně společensky nebezpečnější jednání pachatele, který si vypůjčil peníze, např. od fyzické osoby, s vědomím, že dluh nesplatí a způsobí tak škodu, než jednání pachatele, který sjedná u banky úvěrovou smlouvu s uvedením nepravdivých údajů o dalším použití úvěru, ale s tím, že podle podmínek úvěrové smlouvy dluh zaplatí. Při úvěrovém podvodu spáchaném sjednáním nepravdivé úvěrové smlouvy je věřitel poškozen v první řadě na svém nemajetkovém právu, a to právu určovat použití úvěru, teprve při naplnění obou skutkových podstat (tedy i trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák.) je však věřitel poškozen na tomto právu a zároveň i na majetku. Účelem ustanovení o úvěrovém podvodu podle § 250b odst. 1 tr. zák. zjevně je pouze doplnit ochranu poskytovanou skutkovou podstatou ustanovení § 250 odst. 1 tr. zák. o trestném činu podvodu o případy podvodně vylákaného úvěru v bance, kdy není prokázáno, že by pachatel tak jednal v úmyslu úvěr nesplácet a tak se obohatit a způsobit škodu; případy, kdy je pouze prokázáno, že pachatel při získání úvěru uváděl nepravdivě údaje relevantní pro poskytnutí úvěru. Ve věcech, kdy se podaří prokázat, že pachatel se chtěl zároveň obohatit a způsobit škodu, byl totiž postih podle dosavadního ustanovení § 250 odst. 1 tr. zák. naprosto dostatečný a nebylo třeba z důvodu vystižení nějaké zvláštní nebezpečnosti útoků vůči určitému subjektu spáchaným určitým způsobem zavádět nové ustanovení. Též ne všechny skutky, při nichž pachatel uvádí v rámci sjednávání úvěrové smlouvy nepravdivé údaje, musejí směřovat k obohacení pachatele tím, že způsobí škodu ve výši vylákaného úvěru. Častým cílem může být jen získání úvěru, za situace, kdy by s uvedením pravdivých údajů jej pachatel nezískal. U úvěrového podvodu jde o trestný čin, který svou podstatou nepatří mezi takové majetkové trestné činy, jako je podvod, krádež a zpronevěra. Povaze trestného činu úvěrového podvodu neodpovídá ani stanovení stejné trestní sazby jako na obohacovací trestné činy proti majetku - krádeže, zpronevěry a podvodu. Proto je třeba k správnému vystižení závažnosti jednání pachatele, který naplní jedním skutkem znaky skutkových podstat trestných činů podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. a úvěrového podvodu podle § 250b odst. 1 tr. zák. v takovém případě skutek posoudit jako trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. Nejde v tomto případě o vyloučení souběhu trestných činů, které by bylo namísto charakterizovat jako poměr speciality skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. vůči skutkové podstatě trestného činu úvěrového podvodu podle § 250b odst. 1 tr. zák. I když z toho, co bylo uvedeno,

vyplývá, že trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák., postihuje z útoků záležejících v uvádění nepravdivých skutečností při získávání úvěrů u bank, zvláštní povahu a společenskou nebezpečnost těch z nich, kterými pachatel nad rámec poškození nemajetkových práv věřitele zamýšlí poškodit i jeho majetek, je vzhledem k cílům zavedení skutkové podstaty trestného činu úvěrového podvodu do trestního zákona, přesněji dovodit, že jde o vyloučení jednočinného souběhu z důvodu poměru subsidiarity. To znamená, že ustanovení § 250b tr. zák. o trestném činu úvěrového podvodu je vůči ustanovení o trestném činu podvodu podle § 250 odst. 1 tr. zák. ustanovením subsidiárním a použije se jen nedopadá-li na posuzovaný čin toto primární ustanovení. Účelem ustanovení o úvěrovém podvodu podle § 250b odst. 1 tr. zák. je pouze doplnit ochranu poskytovanou ustanovením § 250 odst. 1 tr. zák. proti útokům méně nebezpečným, a to z důvodů, že se u nich nepodařilo prokázat podvodný úmysl (podvodným jednáním se obohatit a způsobit tak na majetku banky škodu) nebo proto, že tu takový úmysl nikdy nebyl.

Nicméně trestní kolegium Nejvyššího soudu při projednávání návrhu tohoto stanoviska v plénu (kde převažoval opačný názor, než byl obsažen v navrhovaném stanovisku) nakonec nedospělo k jednoznačnému závěru, a protože ani zastánci většinového (opačného) názoru nebyli natolik početní, aby trestní kolegium mohlo schválit vydání stanoviska v opačném znění, nebylo možno dosáhnout vydání sjednocujícího stanoviska Nejvyššího soudu ani v jedné z v úvahu přicházejících variant.

Protože se nepodařilo splnit účel, zamýšlený podáním podnětu předsedkyni Nejvyššího soudu, Nejvyšší státní zastupitelství se rozhodlo zpracovat návrh stanoviska k této problematice alespoň pro potřebu usměrnění praxe orgánů činných v přípravném řízení trestním. Po zkušenostech s výsledky projednávání tohoto problému v trestním kolegiu Nejvyššího soudu byl návrh stanoviska zpracován v obou variantách, přičemž na základě výsledků projednání těchto návrhů na gremiální poradě nejvyšší státní zástupkyně (byť mírně převažoval názor podporující původní posouzení věci) bylo rozhodnuto korigovat názor na poměr speciality resp. subsidiarity mezi těmito ustanoveními a s přihlédnutím k argumentaci zastánců obou názorů vyslovit názor, který ve výsledku znamená **přednostní použití ustanovení § 250a, resp. § 250b tr. zák. proti ustanovení § 250 tr. zák., dojde-li k jejich vzájemné konkurenci**. Současně je ale nutno hned předeslat, že ani jedna z obou možných variant není plně uspokojivým řešením z hlediska právní teorie. Proto je tu lépe hovořit o tom, které z těchto ustanovení vzájemně si konkurujících se použije při řešení konkrétního případu přednostně, než o tom, že jde o poměr „čisté“ speciality nebo subsidiarity, byť samozřejmě z pohledu teorie nelze na základě jiného vztahu než poměru výlučné (speciální) či podpůrné (subsidiární) aplikace toho kterého ustanovení tento problém vůbec vyřešit. Jde tedy o to, k čemu, k jakému postavení v tomto vzájemném poměru se která z obou aplikovaných skutkových podstat trestných činů více blíží. **Přednostní (primární) postavení trestných činů úvěrového a pojistného podvodu vůči trestnému činu „obecného“ podvodu vychází z toho, že jim lze přiznat více speciality ve vztahu k trestnému činu podvodu, než je tomu naopak.**

Tento názor, že (v naznačeném smyslu) speciální jsou naopak ustanovení o trestných činech úvěrového podvodu (§ 250b tr. zák.) a pojistného podvodu (§ 250a tr. zák.) vychází z úvahy, podle níž uvedená dvě ustanovení nedoplňují obecnou skutkovou podstatu § 250 tr. zák. o trestném činu podvodu o další formy podvodných jednání, která nejsou jinak (podle znaků uvedených v základní skutkové podstatě)

podle tohoto obecného ustanovení trestná, ale že označují za trestná – s vymezením dalších určitých znaků či jednotlivého určitého znaku - jen některá, specifická, zvláštní podvodná jednání z množiny „obecně podvodných“ jednání v určitých, zvláštních případech.

V této opačné pozici lze skutkovým podstatám podle § 250a podle § 250b tr. zák. přiznat postavení speciálních ustanovení na základě tvrzení, že jejich specialita spočívá zejména (a také) v tom, že se v základní skutkové podstatě nevyžaduje způsobení ani té nejmenší škody. Že tedy uvedené skutkové podstaty byly zavedeny do trestního zákona jako zvláštní (speciální) ustanovení postihující samostatně (a bez ohledu na existující trestný čin podvodu podle obecného ustanovení § 250 tr. zák.) taková jednání, která směřují vůči vyjmenovaným subjektům, spáchaná určitým, tam specificky popsaným (kvalifikovaným) způsobem, přičemž se u nich (v základní skutkové podstatě) nebude zkoumat to, zda úmysl pachatele směřoval či nasměřoval ke způsobení škody, a že – bude-li prokázáno naplnění těchto znaků základní skutkové podstaty – zůstanou tato ustanovení speciálními jak v přísnějších skutkových podstatách, které už se způsobením škody jako s okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby počítají, tak ale i v základní skutkové podstatě, i kdyby se současně prokázalo, že úmysl pachatele již v době páchání trestných činů úvěrového (pojistného) podvodu jednal s úmyslem způsobit takovým jednáním škodu.

Pro tento argument do určité míry hovoří i fakt, že skutkové podstaty trestných činů úvěrového podvodu podle § 250b tr. zák. a trestného činu pojistného podvodu podle § 250a tr. zák. jsou - v základní skutkové podstatě (v odstavci 1) - konstruovány jako (fakticky) nemajetkové trestné činy (nepředpokládá se vůbec vznik škody ani v tom nejmenším rozsahu).⁷ Proto je také nelze v pravém smyslu slova označit za speciální formy podvodu, jehož znaky jsou vymezeny v § 250 odst. 1 tr. zák.,⁸ jehož nedílným znakem je vždy způsobení škody.

Také, ač že se tato ustanovení navenek na první pohled jeví, jako by byla přípravou k trestnému činu podvodu podle § 250 tr. zák., nemohou mít tam popsaná jednání povahu přípravného jednání ve vztahu k tomuto trestnému činu. Není v nich (na rozdíl od uvedené „obecné“ skutkové podstaty) uveden znak způsobení škody, a tedy trestají i taková jednání, která vůbec – z hlediska subjektivní stránky pachatele – ke spáchání trestného činu podvodu v jeho „pravé“ podobě majetkového trestného

⁷ Blíží se vlastně obsahově nejvíc trestnému činu poškozování cizích práv podle § 209 tr. zák. Praxe si v minulosti také vypomáhala tím, že se pokoušela tato jednání podle uvedené skutkové podstaty postihovat, protože nebylo možno prokázat po subjektivní stránce pachateli úmysl způsobit škodu. Tak to naznačilo i trestní kolegium NS ČR v odůvodnění návrhu svého stanoviska.

⁸ Z hlediska posouzení tu zřejmě nebude možno vztah označit skutečně čistě jen za subsidiární nebo čistě jen za speciální. Jestliže tedy jde o speciální skutkové podstaty, pak důsledně vzato jde o skutkové podstaty, které nestojí *za* nebo *proti* skutkové podstatě trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák., ale *vedle* této skutkové podstaty. Jak upozornila Právnická fakulta MU Brno v odpovědi na návrh stanoviska trestního kolegia NS ČR, nejlépe zřejmě vystihuje tento poměr pojem „křížící se“ skutkové podstaty. Nicméně jejich konstrukce a nutnost aplikace té či oné na daný konkrétní případ vyžaduje, aby byly pojmově zařazeny právě z hlediska vztahu subsidiarity nebo speciality, protože – s ohledem na chráněný zájem, formy provedení a následek, předpokládaný v přísnějších skutkových podstatách je z hlediska teorie trestního práva nezbytné vyřešit, která z nich bude mít v konkrétním případě přednost.

činu nesměřují, a nikdy by do tohoto stadia pro chybějící subjektivní stránku (motiv) ani nedospěla.⁹

Jednání, zakládající znaky těchto dvou skutkových podstat mohou být v rozsahu své základní skutkové podstaty zčásti totožná s obecnou skutkovou podstatou § 250 tr. zák. tam, kde by šlo o jednání přípravné ke spáchání trestného činu podvodu, (kde by ale bylo dáno i zavinění pachatele ve formě úmyslu, směřující k vylákání plnění, resp. ke způsobení škody). Tato shoda bude jen částečná, protože u nich zákon nevyžaduje vůbec žádnou škodu. Tyto skutkové podstaty se proto nepřekrývají a jejich specialita je specialitou *sui generis*.¹⁰ Přitom nelze označit uvedené skutkové podstaty za trestné činy stojící samostatně vedle sebe zcela nepochybně z celé řady důvodů.¹¹

Ustanovení § 250a a § 250b tr. zák. se od § 250 tr. zák. liší zásadním způsobem v základní skutkové podstatě, ve zpřísněných skutkových podstatách odstavce druhého (a dalších) se však již tento rozdíl (navenek) stírá, protože tato další přísnější ustanovení již jako jeden ze znaků (okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby) obsahují znak způsobení škody. Zdánlivě je v těchto přísnějších ustanoveních všech tří trestných činů tento znak z hlediska výsledků vyvození trestní odpovědnosti postaven naroveň. Ač tomu tak v převážné míře ve výsledku posouzení věci v praxi zřejmě bude, je nutno si uvědomit, že zatímco v základní skutkové podstatě je třeba u všech tří trestných činů úmyslného zavinění, přičítá se okolnost podmiňující použití trestní sazby ve všech těchto případech pouze z nedbalosti. To ale má také zásadní důsledky – byť více formálně právní než reálné. Jestliže pro naplnění znaků skutkových podstat podle § 250a a § 250b tr. zák. v prvním jejich odstavci není třeba způsobení škody, pak (na rozdíl od trestného činu podvodu) je trestné u těchto dvou skutkových podstat nejen to jednání, jímž nebyla vůbec žádná škoda způsobena (popřípadě byla-li způsobena úmyslně, vychází-li se ze vztahu jejich speciality vůči obecnému podvodu), ale i to jednání, jímž pachatel způsobil škodu i jen z nedbalosti.

Fakticky (z hlediska reality) proto trestný čin podvodu podle § 250 tr. zák. jako typický majetkový trestný čin založený na předpokladu úmyslného zavinění ve vztahu ke způsobení škody v základní skutkové podstatě bude postihovat převážně jednání, kde forma úmyslného zavinění [být to není podmínkou s ohledem na ustanovení § 6 písm. a) tr. zák.] bude zjišťována i u přísnějších skutkových podstat odstavců druhého a následujících, zatímco v případě trestných činů úvěrového a pojistného

⁹ Nelze tu proto hovořit ani o tzv. předčasně dokonaných trestných činech ve vztahu k trestnému činu podvodu, jak se někdy uvádí.

¹⁰ Obvykle se definuje vztah speciality (a subsidiarity) jako vztah, kdy subsidiární ustanovení doplňuje jiné ustanovení a rozšiřuje trestněprávní represi na další případy takovým vymezením znaků skutkové podstaty, že fakticky „zmírňuje“ podmínky, za nichž se stává trestným jednání, popsané v základní skutkové podstatě vůči níž jsou subsidiární, a tak nad její rámec tuto represi zpřísnuje. Zatímco speciální ustanovení z obecného ustanovení „vyjímá“ z důvodu potřeby přísněji (nebo naopak mírněji) postihnout jen některá určitá jednání tím, že stanoví další podmínky, které nejsou v obecném ustanovení obsaženy, a pro něž je toto ustanovení pak *speciální* ve vztahu k *obecnému*, zatímco v základu (obsaženém ve skutkové podstatě, vůči níž mají postavení speciální skutkové podstaty) jsou obě ustanovení z hlediska popisovaných znaků obsahově shodná.

¹¹ Byly vysvětleny v návrhu stanoviska trestního kolegia. Znamenalo by to mj. připustit možnost ideální konkurence s trestným činem podvodu, která by pak byla řešitelná zřejmě jedině cestou faktické konsumpce. Takové řešení ale evidentně nemůže obstát z žádného hlediska.

podvodu může být množina těch případů, kde se posléze prokáže ve vztahu těžšímu následku (co do výše způsobené škody) zavinění z nedbalosti výrazně vyšší (zejména u trestného činu úvěrového podvodu). U trestného činu podvodu bude totiž vždy nutno nejprve (také) prokázat úmysl způsobit škodu (bez tohoto úmyslu nemůže jít nikdy o trestný čin podvodu podle § 250 tr. zák.), zatímco u zmíněných trestných činů podle § 250a a § 250b tr. zák. bude dokazování zaměřeno v první řadě na to, zda jednání naplnilo formální znaky uvedené v základních skutkových podstatách a teprve potom bude třeba (resp. možno) zkoumat, zda je tu i způsobená škoda jako relevantní následek, jehož vznik způsobil pachatel alespoň z nedbalosti, a v jakém rozsahu ji pachatel způsobil. I tento fakt podporuje názory, označující oba trestné činy za speciální ve vztahu k trestnému činu podvodu.¹²

Další argument, podporující výše uvedené řešení vzájemného poměru konkurujících si trestných činů podle § 250a, § 250b a § 250 tr. zák. je i existence nové úpravy v navrhované rekonstrukci trestního práva hmotného, která - pokud dojde k přijetí ustanovení trestního zákoníku o trestných činech úvěrového a pojistného podvodu v podobě, jak je dosud navrhována - zavádí znak způsobení škody nikoli nepatrné i v základních skutkových podstatách těchto trestných činů. Pak je bude možno označit zcela přiléhavě a bez jakýchkoli pochybností za ustanovení speciální.¹³

Tento závěr o vzájemném poměru zmíněných ustanovení trestního zákona nutno ještě doplnit řešením otázky, zda jednání spáchaná před 1. lednem 1998,

¹² Další možností - zřejmě ale jen hypotetickou - by byl pokus rozlišovat uvedené trestné činy podle zásady o subsidiaritě a specialitě na základě tvrzení, že trestné činy podle § 250a a § 250b tr. zák. jsou vůči trestnému činu podle § 250 tr. zák. ustanoveními speciálními proto, že se liší i ve znacích způsobení škody v přísnějších skutkových podstatách (tam kde tvoří okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby). Nikoli však co do předpokládané *výše* škody, ale co *obsahu* tohoto pojmu. Jinak řečeno prohlásit, že pro výklad pojmu „škoda“ pro účely *těchto dvou speciálních ustanovení* se neužije obvyklé pojetí škody, jak je používáno ve zbývajících částech trestního zákona, ale že tu tato škoda má svůj specifický význam - jde nikoli o majetkovou újmu, ale o výši úvěru, který má být poskytnut nebo který byl vyplacen, použit, atd., či o výši pojistného plnění, které má být sjednáno, poskytnuto atd., bez ohledu na to, za ve výsledku má jít nebo půjde o skutečnou majetkovou újmu u poškozeného subjektu. (Pozn.: Nezaměňovat s otázkou, jak v těchto případech stanovit okamžik vzniku skutečné škody!). Ač si takový výklad lze představit (přestavoval by ale současně průlom do současného pojetí škody jako majetkové újmy) těžko by mohl obstát z hlediska vyváženosti trestní politiky, kdy sankce ve výši mnoha let odnětí svobody by byla ukládána i jen za „formální“ naplnění těchto znaků, aniž by nakonec došlo ke skutečným majetkovým ztrátám na straně poškozených finančních institucí.

¹³ Základní skutková podstata u trestného činu pojistného podvodu v tomto návrhu zní:

„(1) Kdo při sjednávání pojistné smlouvy nebo při uplatnění nároku na plnění z takové smlouvy uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, propadnutím věci nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán, kdo vyvolá nebo předstírá událost blíže označenou v pojistné smlouvě nebo událost, na kterou se vztahuje zákonné pojištění, v úmyslu ji uplatnit jako pojistnou událost, nebo

kdo stav vyvolaný pojistnou událostí udržuje v úmyslu zvýšit vzniklou škodu a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou.“

Formulace skutkové podstaty trestného činu úvěrového podvodu zní:

„(1) Kdo při sjednávání úvěrové smlouvy nebo při čerpání úvěru uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán, kdo bez souhlasu věřitele v nikoli malém rozsahu použije prostředky získané účelovým úvěrem na jiný než určený účel.“

naplňující jinak znaky trestných činů úvěrového či pojistného podvodu (a současně i podvodu podle § 250 tr. zák.), jsou z hlediska § 16 odst. 1 tr. zák. mírněji trestná či nikoli. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci totiž v mezidobí předložilo Nejvyššímu státnímu zastupitelství dvě rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke zvážení postupu podle § 12 odst. 4 zákona o státním zastupitelství, které se rovněž týkají stejné problematiky. Jedno z nich – usnesení sp. zn. 9 Tz 98/2000 ze dne 28.6.2000 (bylo již vpředu citováno) tvrdí, že posouzení jednání pachatele podle ustanovení § 250b tr. zák. o trestném činu úvěrového podvodu je pro pachatele z hlediska zásad uvedených v § 16 odst. 1 tr. zák. příznivější, než podle ustanovení § 250 tr. zák.; prohlašuje tak fakticky úvěrový podvod za speciální k obecnému podvodu. Druhým je usnesení sp. zn. 4 Tz 79/2003 ze dne 18. června 2003, jímž byla zamítnuta stížnost pro porušení zákona, kterou podal ministr spravedlnosti České republiky ve prospěch obviněných proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 1. 2003, sp. zn. 2 To 240/97. Šlo o trestní věc, v níž rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 29. 9. 1997, sp. zn. 10 T 23/96 byli dva obvinění uznáni vinnými trestným činem podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 4 tr. zák., a to jako spolupachatelé podle § 9 odst. 2 tr. zák. Ve stížnosti pro porušení zákona ministr spravedlnosti vytkl, že zákon byl napadeným rozsudkem porušen v ustanovení § 16 odst. 1 tr. zák. ve vztahu k ustanovením § 250b odst. 1, odst. 5 a § 62 odst. 1 tr. zák., ve znění zákona č. 253/1997 Sb. Vycházel opět z výše uvedeného názoru o vztahu speciality ustanovení § 250b tr. zák. k § 250 tr. zák. Uvádí jako základní (a současně jedinou) námitku, že skutek, který je předmětem tohoto trestního řízení, měl být v odvolacím řízení Vrchním soudem v Olomouci ve smyslu § 16 odst. 1 tr. zák. posouzen podle trestního zákona ve znění po novele provedené zákonem č. 253/1997 Sb., neboť posouzení trestnosti činu podle této právní úpravy je pro obviněné příznivější než posouzení podle úpravy platné v době, kdy byl trestný čin spáchán. Po novele provedené zákonem č. 253/1997 Sb. bylo třeba jednání obviněných kvalifikovat jako trestný čin úvěrového podvodu podle § 250b odst. 1, odst. 5 tr. zák. Příznivější posouzení trestnosti vyplývá ze skutečnosti, že trestný čin úvěrového podvodu podle § 250b odst. 5 tr. zák. nebyl (na rozdíl od trestného činu podvodu podle § 250 odst. 4 tr. zák.) uveden ve výčtu trestných činů v § 62 odst. 1 tr. zák., takže obvinění mohli být podmíněně propuštěni již po výkonu poloviny uloženého trestu odnětí svobody, nikoli až po dvou třetinách výkonu takového trestu. Nejvyšší soud v argumentaci pro jím vydané zamítavé rozhodnutí uvedl, že trestností činu se rozumí možnost, že pachatel bude pro určitý trestný čin odsouzen, tj. po zažalování bude pro tento trestný čin uznán vinným a uložen mu trest. Jedná se tedy o všechny podmínky relevantní pro výrok o vině i o trestu. Doba výkonu trestu odnětí svobody, jejíž uplynutí je nezbytné pro možnost propuštění pachatele z výkonu trestu, se vztahuje až k výkonu trestu odnětí svobody, který byl pachateli trestného činu uložen, takže ji v žádném případě nelze zařadit mezi podmínky, které jsou relevantní pro výrok o vině či o trestu. Z uvedeného vyplývá, že ustanovení § 62 tr. zák. není normou relevantní pro posouzení trestnosti činu pachatele a není tedy ani relevantní pro posouzení otázky, který zákon je ve smyslu § 16 odst. 1 tr. zák. z hlediska časové působnosti pro pachatele příznivější.

Ke zcela stejným závěrům při výkladu pojmu trestnost činu dospěl také Ústavní soud v nálezu ze dne 22.1. 2001, sp. zn. Pl ÚS 158/2000.¹⁴ Podobně viz i komentář.¹⁵

¹⁴ V něm se k této problematice uvádí:

Tady se lze (na rozdíl od otázky posuzování vztahu ustanovení o trestných činech podvodu, úvěrového a pojistného podvodu) opřít o vcelku zřetelně převažující názor, a uzavřít, že ustanovení § 62 trestního zákona není relevantní normou pro výrok o vině a trestu pachatele, neboť souvisí s výkonem již uloženého trestu, a z tohoto důvodu nemůže být samo o sobě rozhodující normou pro posouzení trestnosti činu z hlediska časové působnosti trestního zákona zjišťované a posuzované podle § 16 odst. 1 tr. zák.

Toto stanovisko se vydává podle § 12 odst. 2 zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Nejvyšší státní zástupkyně:
Mgr. Marie Benešová

„ Jak vyplývá z odůvodnění napadeného rozsudku, Vrchní soud v Praze opřel svoje rozhodnutí o použití pozdějšího zákona o jedinou trestně právní normu, a to o ustanovení § 62 trestního zákona, ze kterého vyvodil, že pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jsou příznivější podmínky u osoby odsouzené pro trestný čin úvěrového podvodu než u osoby odsouzené pro trestný čin podvodu. Ustanovení § 62 trestního zákona však není relevantní normou pro výrok o vině a trestu pachatele, neboť souvisí s výkonem již uloženého trestu, a z tohoto důvodu nemůže být rozhodující normou pro posouzení trestnosti činu z hlediska časové působnosti trestního zákona. Jakékoliv jiné srovnání příslušných jiných norem z hlediska příznivosti výsledku podle pozdějšího zákona v odůvodnění rozsudku vrchního soudu chybí. Rozhodnutí o použití pozdějšího zákona tak v této části postrádá dostatečné odůvodnění a jeví rysy nepřezkoumatelnosti.

Ústavní soud, respektuje čl. 90 Ústavy ČR, již dříve uvedl, že mu nepřísluší generelně zasahovat do jurisdikční činnosti obecných soudů, nicméně je tak oprávněn učinit v případě, kdy se soudní rozhodnutí ocitne v rozporu s ústavně chráněnou zásadou řádného a spravedlivého procesu, jak se v projednávaném případě také stalo. Dalšími námitkami vznesenými v ústavní stížnosti se Ústavní soud nezabýval, neboť jejich opodstatněnost či důvodnost lze zkoumat až poté, co bude řádným způsobem rozhodnuto v otázce časové působnosti trestního zákona. Ústavní soud se rovněž nemohl zabývat návrhem na zrušení ustanovení § 250b trestního zákona spojeným s ústavní stížností, neboť ze shora uvedených důvodů není aplikace citovaného ustanovení zatím postavena najisto, a není tedy důvod podrobit toto ustanovení soudní kontrole. Rozhodnutím ve věci též odpadla nutnost rozhodnutí o odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí.

Ze shora uvedených důvodů proto Ústavní soud pro porušení ústavně zaručených práv zakotvených v čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 6 Listiny ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, vyhověl a napadený rozsudek podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) citovaného zákona zrušil.“

¹⁵ Obdobný názor zastávají právě autoři komentáře k trestnímu zákonu (viz. Šámal, P., Půry, F., Rizman, S., Trestní zákon. Komentář. 5.vydání Praha: C.H.Beck, 2003, str. 137).